

כי תצא למלחמה

דף לימוד על תהלים נ"ט - ס"ג - שבוע מס' 125

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

מזמור נ"ט - תלונה על רדיפה ע"י האויבים, ובטחון בישועת ה' שיתגלה עם מפלתם.

מזמור ס' - מזמור בעקבות מפלה בקרב: תחינה לה' שיושיע את ישראל כשם שהושיעם בעבר.

מזמור ס"א - תפילה להגנה מפני האויבים ותפילה על המלך

מזמור ס"ב - דברי מוסר וחכמה בנושא הבטחון בה'

מזמור ס"ג - צימאון לקרבת אלוהים

לימוד מעמיק

כי תצא למלחמה

פתיחה

עם ישראל למוד מלחמות, החל מראשית היווצרותו כעם, ועד לימינו אלה. כיצד מתמודד העם עם המלחמות והתלאות הקשות העוברות עליו לאורך ההיסטוריה? מה יכול לחזק את החיילים והאנשים הפרטיים בשעות הקשות אל מול אויביהם? בשאלות אלה נדון היום מתוך לימוד מזמורים ס' - ס"א.

הכותרת של מזמור ס' משייכת אותו למלחמה בימי דוד: **לְמַנְצָחַ עַל שׁוֹשַׁן עֲדוּת מִקֶּתֶם לְדָוִד לְלַמֵּד: בְּהִצּוֹתוֹ אֶת אָרֶם נְהָרִים וְאֶת אָרֶם צוֹבָה וַיִּשָּׁב וַיֹּאבֵד וַיִּךְ אֶת אֲדוֹם בְּגִיַּי מִלַּח שָׁנִים עֶשְׂרֵת אָלֶף (ס', א-ב).** נראה שהכוונה היא למלחמת דוד בארם ובאדום הנזכרת **בשמו"ב ח', ג-ד; ובדבה"א י"ט, טז-יח**. ספר שמואל וספר דברי הימים מתארים אמנם הצלחות של צבא דוד במלחמות הללו, אולם בספר תהלים נראה שלפני ההצלחה בקרב היה שלב של מצוקה גדולה, ואולי אפילו מפלה.

הצעה לפעילות בקבוצות:

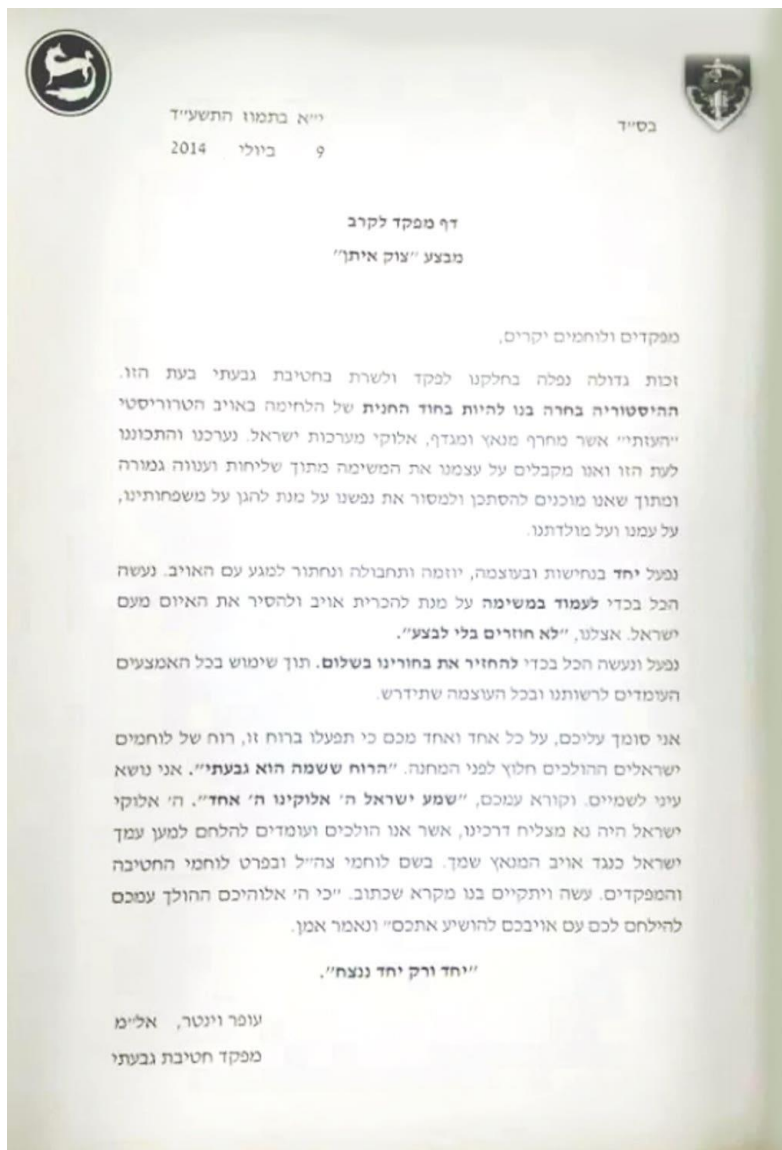
קראו את שני הקטעים הבאים, וסמנו משפטי מפתח היכולים לתת לחיילים ולעם חוסן נפשי להתמודדות עם המלחמה:

דברים כ', א-ד:

כי תצא למלחמה על אייך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים: (ב) והיה בקרבכם אל המלחמה ונגש הפהן ודבר אל העם: (ג) ואמר אלהים שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אייכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם: (ד) כי ה' אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם אייכם להושיע אתכם:

מכתבו של אל"מ עופר וינטר לפני הקרב במלחמת צוק איתן:

זוית אישית:

האם השתתפת במלחמה או בקרב כלשהו? מה חיזק אותך לקראת הקרב או בשעות הקשות של הלחימה?

בשיעור זה נעיין במזמורים ס' - ס"א, וננסה לדלות מהם את התחושות של האנשים בעת המלחמה, ואת נקודות החוסן המחזקות אותם בהתמודדות.

חלק א - המצוקה

מזמור ס' איננו מתאר את המפלה עצמה, אלא את התחושות הנלוות אליה:

פירושי מילים:

פְּרִצְתָּנוּ - היכית /הרגת בנו.
אָנַפְתָּ - שפכת זעמך עלינו.
תְּשׁוּבָה לָנוּ - בקשה שה' ישיב אפּו מהם או יניח להם מזעמו.
הֲרַעַשְׁתָּה אֶרֶץ פְּצֻמָּתָהּ - רעידת אדמה ובקיעת הארץ מפני זעמו של ה'.
רָפָה שְׁבָרֶיךָ - בקשה שה' ירפא ויתקן את ההרסות.
כִּי מָטָה - הארץ התמוטטה, נהרסה.
הֲשִׁקִּיתָנוּ יְיָ תַרְעֵלָהּ - שתית כּוּס התרעלה מצויה בדברי הנביאים כמה פעמים, כביטוי המתאר הבאת ייסורים קשים על העם. יתכן שמקור הביטוי הוא במנהג העמים הקדמונים להשקות את הנידונים למוות יין מהול ברעל.
נִתְתָּה לִירְאֵיךָ גַם לְהִתְנוֹסֵס - השארת רק שרידים בודדים כמו נס (דגל) התלוי לבדו במקום גבוה.
מִפְּנֵי קִשְׁט - מפני קשתות האויב.

אֱלֹהִים זָנַחְתָּנוּ פְּרִצְתָּנוּ אָנַפְתָּ
תְּשׁוּבָה לָנוּ: הֲרַעַשְׁתָּה אֶרֶץ
פְּצֻמָּתָהּ רָפָה שְׁבָרֶיךָ כִּי מָטָה:
הֲרַאִיתָה עִמָּךְ קִשָּׁה הֲשִׁקִּיתָנוּ יְיָ
תַרְעֵלָהּ: נִתְתָּה לִירְאֵיךָ גַם
לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קִשְׁט סָלָה (ג-1)

התחושה הקשה של העם היא שה' זנח את ישראל, לא עוזר להם בקרב, ויותר מכך - כביכול ה' פוגע בעם ישראל באופן מכוון: מכה אותם; מזעזע את הארץ; מביא עליהם דברים קשים; משקה אותם מ"כוס התרעלה".

לאור התחושה הקשה המובעת במזמור ס', קראו את דברי הרב יהודה עמיטל, המתאר תחושה דומה לזו, אשר ליוותה אותו בשנות השואה:

הרב יהודה עמיטל, מתוך "עולם בנוי וחרב ובנוי", משה מיה, עמ' 116:

ראיתי את יד ה' בבירור בשואה, רק לא הבנתי את משמעותה. זה היה כל-כך ברור, כל-כך לא נורמאלי, כל-כך לא טבעי, כל-כך לא הגיוני. לא הייתי באושוויץ, אבל ראיתי יהודים מובלים לשם. ראיתי גדודים של שלמים של גרמנים, שאינם נוסעים לחזית הרוסית, כי הקרונות היו תפוסים ביהודים, בניגוד לכל אינטרס צבאי. האם ניתן להבין זאת? בכל ראיתי יד ה'. זה לא טבעי, זה לא אנושי. את יד ה' ראיתי, אך את משמעותה לא הבנתי. אני ממשיך לעמוד ולחיות עם שאלות שגם לנביאים לא תמיד היה מענה להן... אנו עומדים דוממים לפני תופעת השואה ואין בפינו תשובה. זהו אחד הניסיונות שהקב"ה מנסה אותנו. למרות הכל, אנו ממשיכים לדבוק בקב"ה, בחינת 'ברחנו ממך אליך'. אבל תשובה - אין!

המאורעות הקשים של השואה הביאו אנשים רבים למחשבה שה' הסתיר פניו, או אפילו לתחושה שאין אלוהים. לעומת זאת, הרב עמיטל מבטא בדבריו את התחושה החזקה שיד ה' היתה נוכחת במאורעות השואה בצורה גלויה וברורה, בדומה לתחושה המובעת בפרק ס': הֲרַאִיתָה עִמָּךְ קִשָּׁה הֲשִׁקִּיתָנוּ יְיָ תַרְעֵלָהּ.

במזמור ס"א הביטויים מעודנים יותר, אך גם בו מורגשת המצוקה: מִקְצָה הָאָרֶץ אֵלֶיךָ אֶקְרָא בְּעֵטֶף לִבִּי בְּצוּר יְרוּס מִמְּנֵי תִנְחַנֵּי (ס"א, ג) - העם נמצא "בקצה הארץ", יתכן שהכוונה היא שהוא נמצא בעיצומו של הקרב במקום מרוחק מירושלים או מארץ ישראל (ראה בפרוש מצודות), או שהוא נמצא בגלות, כתוצאה מהפסד במלחמה (ראה בפרוש רד"ק). אמנם, ניתן לפרש את הביטוי גם באופן מטפורי: העם הנמצא במצב מצוקה מרגיש מרוחק מה'.

זוית אישית

בפרק ס"א המצוקה מתוארת ע"י הביטוי המיוחד "בעטוף לבי". שימו לב למקומות נוספים בתנ"ך בהם מופיע ביטוי דומה לזה: בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נִפְשִׁי, אֵת ה' זָכַרְתִּי, וְתָבֹא אֵלַיךָ תְּפִלָּתִי, אֶל הַיָּכַל קִדְשְׁךָ (יונה ב' ח');

תפלה לעניי בני עמנו, ולפני ה' ישפך שיחו (תהלים ק"ב, א); פלו בדמעות עיני, חמדרו מעי, נשפך לארץ כבדי, על שבר בת עמי, בעטף עולל ויזיק ברחבות קריה (איכה ב' י"א))

נסו לחוש את משמעות הביטוי "בעטוף לבי". ניתן לעיין ב**רשימת ביטויים עם המילה לב** ולחפש ביטוי המשמש בעברית המודרנית לתחושות מעין אלה.

האם חשתם אי-פעם תחושה מעין זו? באיזו סיטואציה?

חלק ב - נקודות החוסן והבטחון של עם ישראל

נחזור לעיון במזמור ס': לאחר התיאור הקשה של הפגיעה של ה' בישראל, היינו מצפים לייאוש מוחלט, או לנתק בין העם לאלוקיו. אך המזמור מפתיע אותנו ומשנה כיוון: קודם כל - המשורר מבקש מה' ישועה. אם הוא היה חושב שה' נגדו, הוא לא היה חושב שיש טעם לבקש ממנו ישועה. מלבד זאת, הוא קורא לעם ישראל "ידידיך", ומביע שמחה: "אעלה", שבעקבותיה הוא מתאר בעליזות ניצחונות על האויבים. (על המהפכים במזמור, ראה [בשיעור מאת הרב יובל שרלו](#))

שאלה למחשבה:

כיצד ניתן, לדעתכם, להבין את המהפך במזמור?

המזמור פותח אמנם בתחושות הקשות של העם בשעת המלחמה, אך איננו נשאר בתחושות אלה, אלא עובר לבקשת ישועה ולדברים המחזקים את האמונה והבטחון בישועת ה'. יתכן שהשתמשו במזמור זה כדי לעודד את העם ולטעת בו חוסן נפשי לקראת יציאה לקרב, בדומה לדבריו של כהן משוח מלחמה (שקראנו בתחילת השיעור, בדברים כ') ([ראה בסרטון מאת דוד נתיב](#)).

המזמור מרמז על שלוש נקודות שעם ישראל יכול להסתמך עליהן ובזכותן לבקש מה' ישועה:

א. למען שם ה':

רד"ק לתהלים ס', ז:

למען יחלצון ידידיך הושיעה מינך וענני - האויבים חושבים כי אין ימינך יכולה להצילנו מידם, וכאילו ימינך בצרה עמנו, לפיכך הושיעה ימינך כדי שיחלצון ידידיך, וענני בתפילתי זאת:

לפי דברי רד"ק, עיקרו של הפסוק הוא "הושיעה ימינך" - המשורר מבקש ישועה כביכול עבור "ימינו של ה'", כדי שהאויבים לא יוכלו לומר ש"ימין ה'" חלשה ואינה יכולה להושיע את ישראל. לפי זה, המשורר מבקש ישועה לעם ישראל כדי למנוע חילול השם בעיני הגויים. נקודה זו מופיעה גם בתפילתו של משה לאחר חטא העגל: למה יאמרו מצרים לאמר פרעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך (שמות ל"ב, יב); וכך גם בתפילתו לאחר חטא המרגלים: ...ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר: מבלתי יכלת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר: ועתה יגדל נא פח אדני... (במדבר י"ד, טו-יז). מפלה של עם ישראל מחללת את שם ה' בעיני הגויים, ואילו ישועת עם ישראל מקדשת את שם ה', ועל בסיס זה עם ישראל פונה אל ה' ומבקש "אבינו מלכנו עשה למענך והושיענו".

ב. עם ישראל כידיד ה':

מצודת דוד לתהלים ס', ז:

לְמַעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינֶךָ וְעַנְנֵי - בכדי שישאל ידריך יהיו נחלצין מהצרות, לזאת הושיעה לי בימינך וענני:

מצודת דוד מתמקד במילים "למען יחלצון ידריך", ומפרש שההצדקה להושיע את ישראל היא מכיוון שהם ידידי ה'. עצם העובדה שלעם ישראל יש קשר קרוב עם הקב"ה מצדיקה את הישועה.

ג. הבטחת ה' לאבות:

בעת המצוקה המשורר נזכר בדברי ה' שנאמרו בעבר והם משמחים את לבו: אֱלֹהִים דִּבֶּר בְּקִדְשׁוֹ אֶעֱלֶזָה (ס', ח) מהם הדברים שנאמרו? המשורר ממשיך ומפרט: אֶחְלֶקְהָ שָׁכֶם וְעַמְּךָ סְבוֹת אֲמַדֵּד: לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם מְעוֹז רֵאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי: מוֹאָב סִיר רִחְצִי עַל אֲדוֹם אֲשַׁלֵּיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלִשְׁתִּי הַתְּרַעְעִי: (ח-י). רבים מהמפרשים הסבירו פסוקים אלה כהבטחה אישית לדוד שימלוך על כל האזורים האלה (ראו למשל בדברי רד"ק). אולם, עמוס חכם בפרוש "דעת מקרא" מעלה אפשרות נוספת:

עמוס חכם, פירוש דעת מקרא לתהלים ס', ח:

וכוונת המתפלל, כי עתה, בעת מצוקה, הוא זוכר את דברי ההבטחה שנאמרו לפניו על ידי הנביאים והוא בוטח שיקוימו וה' יושיע את עמו וינחיל לו נצחון... ומסתבר שהדברים "אלוהים דבר בקדשו" כוונתם להבטחת כיבוש ארץ ישראל בגבולותיה הרחבים ביותר, הבטחה שניתנה בראשונה לאברהם אבינו וחזרה ונשנתה ליצחק וליעקב למשה וליהושע. ודוד, המתפלל במזמורנו, מבקש מה' שיקיים בו את ההבטחה הקדומה

לפי פירוש זה, המזמור מזכיר את הבטחת הארץ לאבות כדי לעודד את העם לקראת המלחמה: אם ה' הבטיח לנו את ארץ ישראל, הוא יקיים הבטחה זו. אם נמשיך לקרוא את הפסוקים לאור הבנה זו, נראה כי בהמשך דבריו המשורר מונה איזורים חשובים בארץ המובטחת:

א. עבר הירדן המערבי ועבר הירדן המזרחי:

המשורר מזכיר שני מקומות ושני אזורים שמייצגים את שני עברי הירדן: אֶחְלֶקְהָ שָׁכֶם וְעַמְּךָ סְבוֹת אֲמַדֵּד - שכם וסוכות הן שתי ערים הנזכרות במהלך שיבת יעקב לארץ כנען. סוכות - בעבר הירדן המזרחי, ושכם בעבר הירדן המערבי. לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה... - הגלעד הוא חלק חשוב בנחלת מנשה שבעבר הירדן המזרחי. החצי השני של נחלת מנשה היה בעבר הירדן המערבי.

ב. שתי הנחלות המרכזיות בארץ - יהודה ויוסף:

המזמור מזכיר את שני חלקי הארץ הגדולים והמרכזיים, אשר ניתנו בנחלה לשני השבטים החשובים המנהיגים את העם: יהודה ויוסף: ...וְלִי מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם מְעוֹז רֵאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי.

ג. שליטה בעמים שכנים ממזרח ומערב:

מוֹאָב סִיר רִחְצִי עַל אֲדוֹם אֲשַׁלֵּיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלִשְׁתִּי הַתְּרַעְעִי - המשורר מזכיר את מואב אדום ופלשתים כארצות שהוא יכבוש וינהג בהן בבזיון. מואב ואדום הן ממלכות שכנות לישראל מצד מזרח ודרום-מזרח, (בעבר הירדן המזרחי). ארץ פלשתים גובלת בישראל מצד דרום-מערב.

לחצו כאן למעבר למפה המקוונת באתר התנ"ך.

גם במזמור ס"א ניתן למצוא אמירה המזכירה את הבטחת הארץ לאבות כבסיס לבקשת ישועה במלחמה: נְתַתָּ יְרֵשֶׁת יִרְאֵי שְׂמֶךָ (ו), ומסביר עמוס חכם:

עמוס חכם, פירוש דעת מקרא לתהלים ס"א, ו:

אנא תן ליראי שמך את ירושתם, את חלקם ונחלתם... ואפשר שהכתוב הוא תפילה שה' יתן לישראל - יראי שמו - את ירושתו, את הארץ שהבטיח לאבותם לתת להם.

ההבטחה לאבות כבסיס לבקשת מחילה וישועה לעם ישראל מופיעה בתפילת משה אחרי חטא העגל: וְכֹרֵא אֲבֹרְהֶם לְיִצְחָק וְלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וְהַדְּבַר אֱלֹהִים אֲרַבָּה אֶת זֶרְעֶכֶם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲתָן לְזֶרְעֶכֶם וְנַחֲלוּ לְעֹלָם (שמות ל"ב, יג).

אם כן, המשורר מתבסס על שלוש נקודות זכות של עם ישראל בבואו לבקש את ישועת ה' במלחמות: עם ישראל הוא ידיד ה'; פגיעה בעם ישראל תגרום לחילול השם; והבטחת הארץ לאבות. לאור הדברים הללו, המשורר מביע את אמונתו ובטחונו שה' אכן יהיה עם ישראל במלחמותיהם ויושיע אותם: הָבֵה לָנוּ עֲזָרָת מִצָּר וְשׂוּא תְּשׁוּעַת אָדָם: בְּאַלְהֵים נַעֲשֶׂה חַיִל וְהוּא יְבוֹס צָרֵינוּ (ס', יג-יד); במזמור ס"א המשורר מוסיף, שבעבר ה' אכן הושיע את ישראל מצרותיהם: כִּי הָיִיתָ מַחְסֶה לִּי מִגְדֹל עֵץ מִפְּנֵי אוֹיֵב (ס"א, ד). אם כן, הבטחון שה' יושיע את ישראל נובע מהבנת מערכת היחסים המיוחדת בין ה' לישראל (להרחבה ראה [בשיעורו של הרב ישעיהו הדרי ז"ל](#)).

חלק ג - חנוכה

הכותרת של מזמור ס' מקשרת אותו למלחמות בימי דוד המלך, אולם, כפי שראינו במזמורי תהלים רבים, המזמור עומד בפני עצמו ויכול לשמש כתפילה בכל עת צרה ומלחמה של עם ישראל. וכך, רש"י מפרש את המזמור על מלחמה בין ישראל ל"אדום", וכנראה שהוא מתכוון ליוונים ולרומאים, הנחשבים בדברי חז"ל כאדום:

רש"י לתהלים ס', ג:

זנחתנו פרצתנו - ...צפה ברוח הקדש שעתידיים אדומיים למשול בישראל ולגזור בישראל גזרות רעות עמד וביקש רחמים על שעבוד הגליות...

לפי רש"י, המזמור איננו עוסק רק באירוע ספציפי בימי דוד, אלא עוסק באופן כללי במלחמות ישראל מול אויביהם לאורך כל הדורות, ובאופן יותר מהותי - בעימות הנצחי בין ישראל לאדום. לכל אורך הדורות עם ישראל מתמודד עם אויביו, כפי שאנו מציינים בהגדה של פסח: "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם". כך גם בחג החנוכה אנו מציינים את הישועה האלוקית של עם ישראל מידי אויביהם, כנגד כל הסיכויים.

פיוט

בפיוט "מעוז צור", אותו נוהגים לשיר בחנוכה לאחר הדלקת הנרות, מתוארת ההתמודדות של עם ישראל אל מול אויביו בדורות השונים, והישועה בכל דור. החל משעבוד מצרים והיציאה משם, ועד לגזירות היוונים וההצלה הנסית מהם.

הבית האחרון של הפיוט מסיים בתקווה לגאולה השלמה, לעתיד לבא. הבית מתאר את הקושי בהתמודדות האינסופית עם האויבים, בכל דור אותם הוא מכנה "אדמון" (-אדום): "כי ארכה לנו הישועה ואין קץ לימי הרעה", ומסיים בתקווה לדחות את ה"אדומים", ולהקים "רועים" נאמנים לעם ישראל.

מעוז צור ישועתי...

חשוף זרוע קודשך,

וקרב קץ הישועה.

נקום נקמת דם עבדיך,

מאומה הרשעה.

כי ארכה לנו הישועה

ואין קץ לימי הרעה

דחה אדמון בצל צלמון

הקם לנו רועים שבעה

סיכום:

לכל אורך הדורות, עם ישראל מתמודד עם מלחמות קשות מול אויביו. לעתים עד כדי תחושה שה' עזב אותם ואפילו פוגע בהם באופן מכוון. על אף התחושות הקשות, עם ישראל מתחזק ועומד מול אויביו, מתוך אמונה ובטחון שה' יושיע אותם בזכות היותם ידידי ה', בזכות הבטחתו לאבות, ולמען שמו.

להרחבה

[מזמור נ"ט - שיעור קצר מאת הרב ישעיהו הדרי ז"ל](#)

[מזמור ס' - מאמר קצר מאת ד"ר טובה גנזל](#)

[מזמור ס' - מאמר קצר מאת ד"ר מירון איזקסון](#)

[מזמור ס"א - שיעור מאת הרב אליעזר קשתיאל](#)

[מזמור ס"ב - שיעור קצר מאת ד"ר בני גזונדהייט](#)

[מזמור ס"ג - מאמר קצר מאת חנן פורת ז"ל](#)

[מזמור ס"ג - שיעור קצר מאת דוד נתיב](#)